

Biuletenio tematika ir tema

Tarptautiniai santykiai ir geopolitika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Demokratijos transformacija: kiekybiniai parametrai ir diskusijos dėl pamatinių sąvokų

Esminiai žodžiai

demokratija, respublika, liberalizmas, diktatūra, technokratija

Serija ir registracijos numeris

ZD-2025-10 ir ZD-2025-11

Leidimo data

2025-12-09

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

☒ Analitinė apžvalga ☐ Kita

Šaltiniai: kategorijos

- ☒ Teisės aktai ☒ Politinė komunikacija
☒ Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
☒ Žiniasklaidos turinys ☐ Socialinių tinklų turinys
☐ Statistiniai duomenys ☒ Mokslo darbai
☐ Metainformaciniai produktai
☐ Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

1938 03 29 –
2025 11 26

Šaltiniai: kalbos

- ☒ Lietuvių k. ☐ Lenkų k.
☒ Anglų k. ☐ Kitos ES kalbos
☒ Rusų k. ☐ Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2025). *Demokratijos transformacija: kiekybiniai parametrai ir diskusijos dėl pamatinių sąvokų* (ZD-2025-10 ir ZD-2025-11). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Apžvalgoje nagrinėjama:

- *The Economist* 2025 m. pasaulio valstybių demokratijos indeksas;
- 2024 m. Lietuvos demokratijos tvarumo barometras;
- diskusijos dėl pamatinių demokratijos sąvokų;
- ideologinės tendencijos JAV (pvz., Tamsioji apšvieta);
- istoriniai kontekstai: XX a. technokratų sąjūdis.

1. Įžanga

Šioje apžvalgoje glaustai supažindinama su kiekybiniais demokratijos tyrimais:

- Britų leidinio *The Economist* 2025 m. pasaulio valstybių demokratijos indeksu,
- Lietuvos Geopolitikos ir saugumo studijų centro *Demokratijos tvarumo barometru 2024*.

Taip pat apžvelgiamos Lietuvoje vykstančios teorinės diskusijos, kurių turinys prieštaringas, kadangi neretai išsakomos poleminės nuomonės dėl esminių demokratijos sąvokų: pvz., dėl *demokratijos* ir *respublikos*, *demokratijos* ir *liberalizmo*. **Kraštutinio teiginio pavyzdys: demokratija tėra „širma“.**

Pagrindo tokiam vertinimui teikia politiniai procesai Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV), būtent

prezidento Donaldo Trumpo administracijos veikla. Vertinimus užaštrina ir JAV Tamsiosios apšvietos (angl. *Dark Enlightenment*)¹ ideologinės krypties provokacijos: siūlymai likviduoti demokratiją ir netgi paversti JAV monarchija.

Apžvalgoje pristatomas Trumpo aplinkai artimas tinklaraštininkas Curtisas Yarvinas, vienas iš ryškesnių Tamsiosios apšvietos atstovų, kuriam dėmesio skiriama ir Lietuvoje vykstančiose diskusijose dėl demokratijos ateities. Nagrinėjamos Tamsiosios apšvietos sąsajos su Silicio slėnio magnatų projektais „paleisti Ameriką iš naujo“ ir tokių iniciatyvų istorinis ryšys su JAV *technokratų sąjūdžiu*, iškilusiu dar Didžiosios depresijos² laikais. Paminėti ir Didžiosios depresijos istorinio fono dalykai: tuomečio JAV prezidento Franklino Delano Roosevelto „diktatūra“, taip pat siekiai jį nuversti nekonstituciniu būdu („Volstrito pučas“, 1933 m.), JAV karo veiksmų su Britų imperija planas, numatantis, kad dalį ar net visą Kanados teritoriją okupuos JAV pajėgos (XX a. 3-as, 4-as dešimtmečiai).

Suverenumo sąvokos kontekste (veikimas išskirtinės padėties sąlygomis) minimi Lietuvos istorijos precedentai: politikos veikėjo Mykolo Sleževičiaus atsisakymas tapti diktatoriumi 1918-iais ir 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas, atvedęs į valdžią prezidentą Antaną Smetoną.

2. 2025 m. pasaulio valstybių demokratijos indeksas

2025 m. pradžioje britų politikos bei verslo leidinys *The Economist* publikavo kasmetinį pasaulio valstybių demokratijos indeksą (toliau – indeksas)^{3, 4}.

Naudojant 2024 m. duomenis tirtos 165 valstybės ir du teritoriniai vienetai. Valstybės vertintos pagal penkis kriterijus:

- rinkimų procesą ir pliuralizmą,
- vyriausybės veiklą,
- politinį dalyvavimą,
- politinę kultūrą,
- piliečių laisves⁵.

The Economist demokratijos indeksas nustatomas skalėje nuo 0 iki 10. Pagal jį valstybė priskiriama vienai iš keturių kategorijų:

- visiškos demokratijos (angl. *full democracies*),
- demokratijos su trūkumais (angl. *flawed democracies*),

¹ Dark Enlightenment. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/topic/Dark-Enlightenment>

² Visuotinė lietuvių enciklopedija. Didžioji depresija. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/didzioji-depresija/>

³ Democracy index. Economist Intelligence Unit. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu>

⁴ Democracy Index 2024. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/>

⁵ Vyriausioji rinkimų komisija. (2025 m. balandžio 22 d.). Pasauliniame demokratijos indekse Lietuvos rinkimų procesas įvertintas aukščiausiu balu. Lietuva pakilo per 3 pozicijas iki 36 vietos. Prieiga per internetą: <https://www.vrk.lt/naujienos/-/content/10180/1/pasauliniame-demokratijos-indekse-lietuvas-rinkimu-procesas-ivertintas-auksciausiu-balu>

- mišrūs režimai (angl. *hybrid regimes*),
- autoritariniai režimai (angl. *authoritarian regimes*)⁶.

Nepaisant rinkimų skaičiumi rekordinių 2024 metų, **nustatytas indekso sumažėjimas**. Indekso vidurkis nukrito iki 5,17, o tai yra žemiausias balas nuo 2006 m., kai buvo pradėtas situacijos stebėjimas.

The Economist tyrėjų teigimu, tik 45 proc. pasaulio populiacijos gyvena demokratijose, 15 proc. – mišriuose režimuose, kuriuose rinkimų demokratija derinama su autoritarinėmis praktikomis, 39 proc. – autoritarinių režimų sąlygomis⁷.

Lietuva pagal demokratijos indeksą priskiriama „demokratijos su trūkumais“ kategorijai. Šiai grupei priklauso šalys, vykdančios laisvus ir sąžiningus rinkimus. Jose gerbiamos pagrindinės pilietinės laisvės. Tačiau trūkumais laikoma, pvz., neišvystyta politinė kultūra ir nedidelis politinis aktyvumas.

Aukščiausią demokratijos indeksą turinčių šalių (t. y. visiškų demokratijų) dešimtuose yra Norvegija (9,81 balo), Naujoji Zelandija (9,61 balo), Švedija (9,39 balo), Islandija (9,38 balo), Šveicarija (9,32 balo), Suomija (9,30 balo), Danija (9,28 balo), Airija (9,19 balo) ir Nyderlandai (9 balai).

Įvertinę 2024 m. duomenis, britų tyrėjai Lietuvos rinkimų procesui skyrė aukščiausią 10 balų įvertinimą. Kelerius metus iki tol mūsų šalies rinkimai ir pliuralizmas buvo vertinami 9,58 balo. Pagal 2024 m. duomenis (Lietuvoje tais metais vyko treji rinkimai ir referendumas) Lietuva indekso reitinge pakilo per tris vietas ir šiuo metu yra 36-oji. **Bendras Lietuvos rodiklis šiuo metu siekia 7,59 balo iš 10 (2023 m. jis buvo 7,31 balo)**⁸.

2024 m. lyginant su 2023-iais padidėjo ir Vyriausybės veiklos įvertis – 7,14 balo (buvo 6,43 balo) bei balai už politinį veikimą – 6,67 (buvo 6,11 balo). Šiek tiek smuktelėjo pilietinės laisvės rodiklis – 8,53 balo (buvo 8,82). Politinės kultūros balas išliko nepakitęs – 5,63.

Kalbant apie geografinę Lietuvos aplinką, pozityviam apibendrinimui pagrindą teikia kaimyninių šalių demokratijos indekso duomenys. Aukščiausią vietą užima Estija, pakilusi į 21 vietą (8,13 balo), Latvija užima 33 vietą (7,66 balo), Lenkija pakilo per dvi pozicijas į 39 vietą (7,40 balo). Rusija nukrito keletu pozicijų į 150 vietą (2,03 balo). Baltarusija taip pat atsidūrė laipteliu žemiau – 152 vietoje (1,99 balo). Pastarųjų dviejų valstybių rinkimų procesas ir pliuralizmas įvertintas nuliniiais balais⁹.

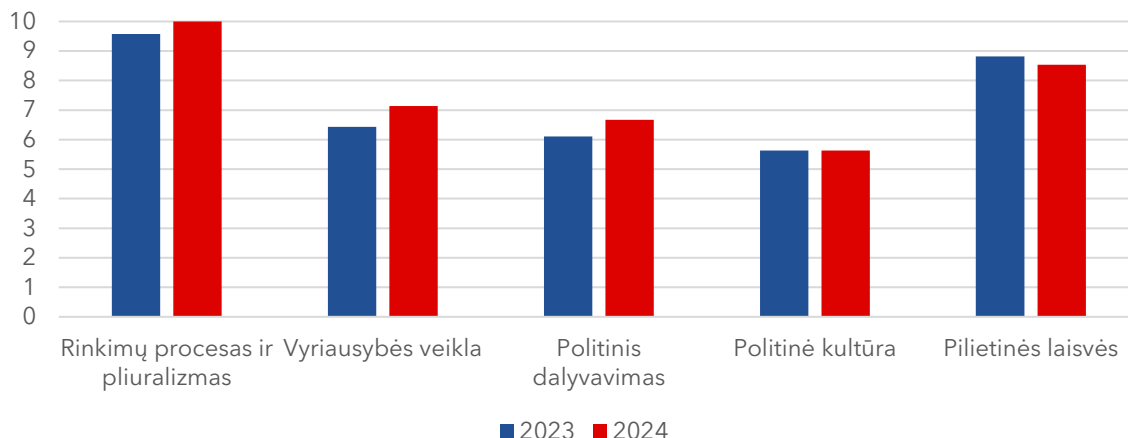
⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

1 grafikas. Lietuvos demokratijos indekso balų pagal sritis palyginimas, 2023 m. ir 2024 m.
© (duomenys) Vyriausioji rinkimų komisija, 2024 m.¹⁰, 2025 m.¹¹ © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2025 m.



1 lentelė. Lietuvos vertinimo pasaulio valstybių demokratijos indekse dinamika 2018–2024 m.
© Vyriausioji rinkimų komisija.¹²

Metai	Balas	Vieta indekso reitinge
2018	7,50	36
2019	7,50	37
2020	7,13	42
2021	7,18	40
2022	7,31	39
2023	7,31	39
2024	7,59	36

Kaip matyti, iš visų penkių mūsų šalies demokratijos indekso dedamųjų geriausiai vertinamas būtent rinkimų ir pliuralizmo kriterijus (10 balų). Lietuvos rinkimai šiuo metu lygintini su Norvegijos, Islandijos, Suomijos, Danijos, Airijos, Liuksemburgo, Kanados, Estijos, Latvijos, Lenkijos ir keleto kitų valstybių. Šis rodiklis prisidėjo prie bendro mūsų valstybės demokratijos indekso augimo.

3. 2024 m. Lietuvos demokratijos tvarumo barometras

2025 metų sausį Geopolitikos ir saugumo studijų centras¹³ pristatė naujausią politikos mokslų daktaro Mažvydo Jastramskio rengiamą tyrimą – *Demokratijos tvarumo barometrą 2024*¹⁴. Tai jau trečiasis toks barometras nuo tyrimų pradžios 2022 m.

¹⁰ Vyriausioji rinkimų komisija. (2024 m. birželio 26 d.). Pasauliniame demokratijos indekse Lietuvos pozicija išliko stabili. Prieiga per internetą: <https://www.vrk.lt/naujienos/-/content/10180/4/pasauliniame-demokratijos-indekse-lietuvas-pozicija-isluko-stabili>

¹¹ Žr. 5 šaltinį.

¹² Ten pat.

¹³ Geopolitikos ir saugumo studijų centras. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.gssc.lt/>

¹⁴ Geopolitikos ir saugumo studijų centras. (2025). Demokratijos tvarumo barometras 2024. Prieiga per internetą: <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2025/01/Demokratijos-tvarumo-barometras-2024.pdf>

Tyrimą sudaro dvi dalys. Pirmoji – tai demokratijos tvarumo indeksas, matuojantis, kaip gyventojai remia liberaliąją demokratiją, kiek yra pasirengę ją ginti protestuose, ar apskritai yra patenkinti demokratija, taip pat – kiek pasitiki valstybės institucijomis. Antroji dalis – atsparumo Rytų propagandai indeksas. Jis apima klausimus, kaip gyventojai suvokia Rusijos grėsmę ir kiek yra linkę pritarti įvairiems propagandiniais naratyvams, skleidžiamiems Rusijos ir Kinijos režimų¹⁵.

Bendras demokratijos tvarumo indeksas yra sudarytas iš kelių dedamųjų, matuojančių skirtingas demokratijos vertinimo dimensijas, pvz.:

- kaip Lietuvos piliečiai apskritai suvokia, kas yra demokratija, kas jai yra svarbiausia,
- kaip jie yra linkę protestuose ginti demokratiją, jeigu kas nors kėsintųsi riboti įvairias teises,
- ar lietuviai yra patenkinti dabar egzistuojančiomis institucijomis, kiek jie pasitiki žiniasklaida, policija, NATO, Europos Sąjunga (ES) ir pan.,
- ar gyventojai yra patenkinti rinkimų organizavimu bei tuo, kaip valdžia atliepia jų interesus.

2 lentelė. Lietuvos gyventojų demokratijos suvokimas 2024 m.
© Geopolitikos ir saugumo studijų centras, 2025 m.¹⁶

Elementas	Balo vidurkis	Pasirinko „būtiną demokratijos bruožą“, proc.	Vidurkis skirtumas lyginant su 2023 m.
Piliečiai turi teisę viešai ir atvirai reikšti įsitikinimus, mintis, įskaitant ir kritiką valdžiai	8,7	54,1	0
Žmonės išrenka savo atstovus laisvuose rinkimuose	8,7	56,8	0
Moterys turi tas pačias teises kaip vyrai	8,6	51,7	0
Teismai veikia nešališkai ir politikai į tai nesikiša	8,6	49,6	0,1
Valstybėje vyrauja teisės viršenybė	8,3	41,9	-0,1
Tautinių mažumų teisės yra užtikrinamos	8,2	40,3	0,2
Rinkimuose konkuruoja dvi ar daugiau politinių partijų	8,4	51,1	0,1
Valdžia savo sprendimuose atsižvelgia į gyventojų nuomonę	8,4	46,3	0
Piliečiai gali įsitraukti į valdžios sprendimų priėmimą ir juos paveikti	8,4	44,9	0,1
Vyriausybė pagrindžia savo politiką visuomenei	8,5	47,6	0
Žmonės gauna valstybės paramą nedarbo ar ligos atveju	8,4	44,9	0
Vyriausybė apmokestina turtinguosius ir remia nepasiturinčiuosius	7,2	26,6	0,2
Valstybė užtikrina žmonėms lygias pajamas	7,1	29,8	0,3
Svarbiausi politiniai klausimai sprendžiami referendumu	8,5	48	0,2

Greta kitų iš tyrimo išplaukiančių dalykų, Jastramskis teigė, kad Lietuvos gyventojai adekvačiai suvokia Rusijos grėsmę: „...mes jau trečius metus žiūrime, kaip gyventojai suvokia Rusijos grėsmę. Čia,

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Žr. 14 šaltinį.

pavyzdžiui, klausima, ar Rusija kelia tiesioginį pavojų Baltijos šalims, ar Lietuva turi padėti Ukrainai kovoje su Rusija, ar reikia Lietuvoje, Baltijos šalyse daugiau dislokuoti NATO karių. Šis indeksas rodo stabilų ir ganėtinai adekvatų grėsmės supratimą.”¹⁷

Vis dėlto, pasak politologo, nemažai respondentų mano, kad Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu yra pernelyg griežta ir agresyvi, kad ji galėtų būti švelnesnė. Nors, anot Jastramskio, grėsmės vertinimas yra pakankamai adekvatus, tačiau požiūris į ekonomines problemas yra kiek kitoks. **Yra nemažai manančių, kad sankcijos Rusijai kenkia Vakarams ir kad Rusijos resursai būtini Europos šalių ekonomikoms.** Tokiems požiūriams atsparumas iš tikrųjų yra mažokas, teigė ekspertas¹⁸.

Jastramskis glaustai apibendrina barometro rezultatus: „Kuo galima pasidžiaugti? Demokratijos palaikymu ir pasitenkinimu. Per trejus mūsų stebėjimo metus tas palaikymas padidėjo. Kalbant apie atsparumą Rytų propagandai – čia mažiau pozityvumo. Truputį kelia nerimą sumenkęs pasitikėjimas NATO. Nedaug, tačiau jis yra sumažėjęs.”¹⁹

Apibendrinimui tinka Jastramskio komentaras, kad **pasauliniame kontekste lietuviai gerai suvokia demokratiją, ją remia, linkę ginti**²⁰. Kita vertus, tyrimo vadovas atkreipė dėmesį, kad „Jau gerą dešimtmetį kalbama, kad pasaulyje išgyvenama demokratijos krizė. Demokratinį režimų mažėja, o tuose režimuose, kur demokratija išsilaiko, susiduriama su įvairiais iššūkiais – politinių laisvių ir teisių.”²¹

4. Ar demokratija tėra širma?

Tiek Lietuvoje, tiek užsienyje vykdomi kokybiški demokratijos būklės tyrimai parodo apčiuopiamas visuomenės sąmoningumo tendencijas, išreiškiamas įvairiais rodikliais – daugiausia skaitiniais. Taip pat egzistuoja konceptuali, teorinė plotmė, kuri turinio požiūriu nėra vienalytė. Joje išsakomos neretai priešingos nuomonės dėl esminių demokratijos sąvokų.

Lietuvos viešojoje erdvėje, apimančioje akademinį ir pilietinės visuomenės segmentus, nuolatos diskutuojama demokratijos esmės ir išlikimo temomis. Pvz., demokratijos ateities klausimai istoriniu, politiniu bei filosofiniu atžvilgiais 2025 metų birželį svarstyti kasmetiniame „Santaros-Šviesos”²² suvažiavime, įprastai sutraukiančiame daug dalyvių.

Diskusiją moderavęs Vilniaus universiteto profesorius Arūnas Sverdiolas pasiūlė rėmus, kurie paryškintų problematikos kontūrus. Pasak jo, patogus atskaitos taškas yra JAV politologo Francio Fukuyamos

¹⁷ Markevičius, V. (2025 m. vasario 13 d.). M. Jastramskis: pamažu, tačiau lietuvių pasitikėjimas demokratija auga. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/m-jastramskis-pamazu-taciau-lietuviu-pasitikejimas-demokratija-auga/>

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

²² Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2018 m. rugsėjo 12 d.). Santara-Šviesa. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/santara-sviesa/>

istorijos pabaigos samprata. Sverdiolas komentavo Fukuyamą: „Vakarų demokratijos istorija, kaip jis rašė savo garsiajame straipsnyje, šiandien baigiasi ta prasme, kad demokratija įsigali taip, kad nebeturi priešo, nebeturi kito. Tai buvo labai aišku, kai griuvo Berlyno siena, Vakarai laimėjo Šaltąjį karą, sugriuvo Tarybų Sąjunga ir visas Rytų blokas, atrodė, kad liberali demokratija lemtingai laimi, kad dabar bus plečiamos demokratijos sienos, ji įsigalės ten, kur jos niekada nebuvo, globalizuosis. Paskui viskas labai susikomplicavo ir pradėjo strigti. Bet istorijos pabaigos samprata, man regis, vis dar tinka, jeigu laikome ją ne empirinio pobūdžio teorija, kurią vis labiau patvirtina faktai ir todėl atrodo, kad demokratijos kova su visokiomis nedemokratiškomis santvarkomis tuoj tuoj baigsis pergale.“²³

Sverdiolo požiūriu, **„netikėčiausias nusivylimas – tai Jungtinės Amerikos Valstijos“**. Jo teigimu, ši galingiausia demokratija, kuriai jau 250 metų, buvo pastatyta ant Apšvietos pamatų ir neturi feodalizmo paveldo, juolab Sovietijos hiperfeodalizmo palikimo. Profesorius nurodo, kad yra dar vienas „galingai nuvylęs dalykas“ – tai atvirai skelbiama ultradešinioji ideologija, vadinamoji *tamsioji apšvieta*. Jis pastebi, kad tai Silicio slėnio intelektualų darbas.

„Kuo gi taip labai nusivylėme? Liberali demokratija Amerikoje neįtikėtinai greitai išbluko, nusišėrė, pasirodė, kad tai tik lukštas, po kuriuo slepiasi visai kas kita, išsivertė lyg pirštinė, vidus tapo išore. Bjauriausia, kad išlindo tai, ką taip puikiai žinome iš savo Sovietijos patirties (...), pagaliau ir iš persiškų pasakų: valdo autokratas, apsuptas padlaižių, nesilaikančių jokių principų ir siekiančių tik tai įtikti valdovui. Artimiausi bendradarbiai mėgina spėlioti, ko jis nori šiandien, šią valandą. Tarnautojai, taip pat ir aukščiausi, neįtikėtinai padlaižiauja ir vizgina uodegas. Kaip jie taip greitai šito išmoko? Iš kur žino, kaip tai daroma? O gal jie vis dėlto jau mokėjo ir darė taip ir anksčiau, tik tai šito nesimatė?“²⁴

Sverdiolas vardija krizės požymius, kaip juos supranta²⁵:

1. Demokratinės valdžios institucijų, įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisinės valdžios pusiausvyrą pažeidžia ir paralyžiuoja autokratinis lyderis, kurį remia rinkėjai – nebe *demos*, o *ochlos*²⁶. Demokratija staiga virsta autokratijos ir ochlokratijos, padugnių valdžios junginiu, kuris XX a. jau yra virtęs fašizmu.
2. Stabili dvipartinė JAV sistema pasirodo neveiksminga, nuvirsta ant šono, visiškai bejėgė opozicija nė nepamėgina priešintis. Nieko negirdime apie kokius nors Demokratų partijos veiksmus, ji skendi savo marazme.
3. Darosi galima savivalė institucijų (pavyzdžiui, universitetų) ir valdininkijos atžvilgiu. Atsiranda tai, kas Rusijoje buvo vadinamoji „opričnina“²⁷, – autokrato bičiulių grupelė vykdo valdžios aparato valymą.
4. Pilietinė visuomenė pasirodo bejėgė, tikai spokso į tai, kas vyksta. *Atsišriubavusi* vartotojų visuomenė siekia tikrai vartojimo laisvės.“

Istorikas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Egidijus Aleksandravičius 2025 m. konferencijoje „Krikščioniškas politinis veikimas bendrojo gėrio link“ skaitė pranešimą „Demokratijos regimybė keturių

²³ Sverdiolas, A. (2025 m. liepos 21 d.). Demokratijos ateitis. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/demokratijos-ateitis/>

²⁴ Ten pat.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2015 m. sausio 21 d.). Ochlokratija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/ochlokratija/>

²⁷ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2010 m. birželio 15 d.). Opičnina. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/opricnina-1/>

valdžių lenktynėse“, kuriame teigė, kad Lietuvoje vis labiau vyrauja vykdomoji valdžia – tai prieštarauja valdžių atskyrimo principui ir valdžių šakų pusiausvyrai (žr. aukščiau Sverdiolo tezę apie valdžių pusiausvyros pažeidimą). Aleksandravičius konstatuoja biurokratijos įsigalėjimą – biurokratūrą²⁸.

Vertindamas Europos Sąjungą Sverdiolas atkreipia dėmesį, kad labiausiai į akis krinta tarptautinio solidarumo stoka atsakant į grėsmę, kurią kelia agresyvi Rusijos diktatūra.

Jo teigimu, „Pasimato didžiulė valios atrofija, neveikia net savisaugos instinktas. (...) Pasirodo, kad Europos šalys yra tikrai tariai JAV sąjungininkai, o iš tiesų – jų satelitai, parazitai graikiška arba klientai romėniška prasme. Jos dešimtmečius naudojosi pasaulio policininko apsauga ir todėl visiškai išglebo, tapo priklausomos. Taip visada atsitinka, kai kam nors atiduodi atsakomybę už save. Europos politikai viešai žeminami, jiems tiesiai pasakoma, kad jie atvažiuoja bučiuoti užpakalio, o jie neįsiseidžia, vis tiek atvažiuoja, nes tai jų nacionalinis interesas toks, koks jis dabar yra. Jiems tenka „diplomatiškai“ elgtis su demonstratyviais chamais – jie neturi kitos išeities, kai paaiškėja, kad yra tokie silpni, nepaisant savo galingų ekonomikų. Nėra jokios savigarbos, tik gudraujama, beje, savo ruožtu negerbiant „galiūno“, neviešai jį keikiant, vadinant debilu ir laikant špygą kišenėje. Plačiai paplitusi nuomonė: gerai, kad Trumpas Europai iškaršė kailį, kitaip nebūtume gynęsi. Kiti mano, kad gal Putinas privers pajudinti užpakalius. Iki realios gynybos, beje, ir dabar labai toli, vis dar tikimasi, kad gal kaip nors nereikės. Labai jau nesinori imti savo likimą į savo rankas.“²⁹

Sverdiolas vardija demokratijos raidos alternatyvas: „Mano nuomone, šiandien liberali demokratija yra atsidūrusi priešais du pasirinkimus. Ji gali transformuotis į tokį politinį organizmą, kuris būtų pajėgus kovoti su autokratija ir diktatūra, pats virsdamas autokratija ir diktatūra ar bent įgydamas jų bruožų. Lietuvoje nesunkiai įžvelgiami tamsiosios apšvietos, kraštutinės dešinės ir makartizmo reiškiniai. Mūsų politikai svarsto, kaip motyvuoti žmones gintis, darydami prielaidą, kad patys savaime jie tokių motyvų, intencijų neturi. Būtų galima sakyti: jei nenori gintis, tai nesigink, pasiduok arba bėk. Bet valdžios atstovai suskato auklėti piliečius patriotiškai, padaryti iš jų gynėjus. Tai ne kas kita kaip kraštutinis socialinis konstruktyvizmas: tik valdžia yra agentas, veikėjas, o tauta, žmonės yra pacientas, „kentėjas“. Reikia mobilizuoti liurbius, paversti juos gynėjais, „padaryti“ patriotais.

Kitas pasirinkimas – liberali demokratija gali likti savimi, ištikima sau – ir žūti. Kol kas viskas rodo, kad ji eina ir gali eiti tik šiuo antruoju keliu. Konstruktyvizmas, pagreitintas tautos darymas patriotinėmis kalbomis, man regis, nėra labai veiksmingas.

Ar tikrai yra taip, kaip aš čia „sutirštinau spalvas“ ir „pavariau katastrofistiškai“, ar vis dėlto yra dar vienas, trečiasis, kelias – tokia liberali demokratija, kuri tikro pavojaus akivaizdoje sugeba susitelkti ir apsiginti, – šiandien atviras klausimas. Kaip sakoma, ateitis parodys.“³⁰

Sverdiolo tezėms, kurios apima bendrą demokratijos būklės vertinimą pasaulyje (nors profesorius daug dėmesio skiria JAV) derėtų pateikti komentarų, išplaukiančių tiek iš platesnės istorijos, tiek iš trumpesnio laiko po „Santaros-Šviesos“ suvažiavimo.

²⁸ Aleksandravičius, E. (2025 m. rugsėjo 4 d.). Demokratijos regimybė keturių valdžių lenktynėse. Prieiga per internetą:

<https://youtu.be/JE9h2AisoLk?si=66X7V4leXKnOWt-V>

²⁹ Žr. 23 šaltinį.

³⁰ Ten pat.

Viena vertus, teiginius, kad demokratija tėra „širma“ (Sverdiolas), „regimybė“ (Aleksandravičius) lengva, nors be pagrindo, priskirti, kairuoliškai ar Lietuvai nedraugiškų valstybių propagandai. Abiejų prelegentų argumentams galima oponuoti faktais.

Pvz., Europos Komisija, kovodama su „biurokratūra“ siekia padidinti Europos įmonių konkurencingumą, sumažinti tvarumo atskaitomybės biurokratinę našą (programa „Omnibus“)³¹.

O Jungtinėse Valstijose kraštutinių kairiųjų pažiūrų politikas Zohranas Mamdanis, JAV Demokratų partijos atstovas, buvo išrinktas Niujorko meru (2025 m. lapkritis)³².

Ar „autoritarinis lyderis“ Trumpas ženkliai išjudino JAV institucijų karkasą, galima bandyti atsakyti pasitelkus teismų statistiką. Trumpo veiksmai, esą nukreipti prieš institucijas, vienaip ar kitaip grindžiami galiojančiais įstatymais. Tačiau tokie veiksmai nuolatos ginčijami teismuose. 2025 m. lapkričio 27 d. duomenimis, Jungtinių Valstijų teismuose išnagrinėta ar yra nagrinėjama:

- 247 bylos (įskaitant apeliacijas) dėl Trumpo administracijos veiksmų,
- 19 Trumpo administracijos ieškinių, ginčijančių valstijų ar vietinius (pvz., miestų) įstatymus, potvarkius,
- 17 Aukščiausiojo Teismo sprendimų naikinančių ar sustabdančių žemesniųjų teismų sprendimus,
- 1 Aukščiausiojo Teismo sprendimas, patvirtinantis žemesnės instancijos teismo sprendimą,
- 7 federalinės Vyriausybės (įskaitant Trumpo administraciją) ieškiniai, kuriuos patenkino teisėjai,
- 9 federalinės Vyriausybės ieškiniai, kurie nebuvo patenkinti,
- 6 baudžiamosios bylos, iškeltos Teisingumo departamento (įskaitant buvusius Federalinio tyrimų biuro vadovą Jamesą Comey ir Trumpo patarėją nacionalinio saugumo klausimais Johną Boltoną)³³.

2025 m. lapkričio 26 d. Vašingtone išeivis iš Afganistano šūviais sužeidė du kovai su nusikalstamumu Trumpo dislokuotos Nacionalinės gvardijos karius³⁴. Teismas prieš tai buvo nusprendęs, kad Nacionalinė gvardija JAV sostinėje dislokuota neteisėtai, tačiau buvo palikta laiko, kad Trumpo administracija pateiktų apeliaciją, tai ir buvo padaryta iškart po pasikėsinimo³⁵.

Bene rimčiausias išbandymas Trumpo administracijai yra muitų politikos klausimas, nukeliavęs iki Aukščiausiojo Teismo ir laukiantis jo verdikto: ar prezidentas galėjo be Kongreso pritarimo įvesti muitus?³⁶

³¹ González, S., Galipienso, S. (2025 m. lapkričio 25 d.). Von der Leyen's 'Omnibus': a year of sustainable simplification as it approaches the final stage. Prieiga per internetą: <https://www.bbva.com/en/sustainability/von-der-leyens-omnibus-a-year-of-sustainable-simplification-as-it-approaches-the-final-stage/>

³² Zurcher, A. (2025 m. lapkričio 5 d.). Mamdani seals remarkable victory - but real challenges await. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/articles/cly4kr8ggr2o>

³³ Trump Administration Litigation Tracker. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.lawfaremedia.org/projects-series/trials-of-the-trump-administration/tracking-trump-administration-litigation>

³⁴ Suspect identified as 2 National Guardsmen remain in critical condition after targeted shooting in DC. (2025 m. lapkričio 26 d.). Prieiga per internetą: <https://edition.cnn.com/us/live-news/shooting-washington-dc-national-guard-11-26-25>

³⁵ Knutson, J. (2025 m. lapkričio 26 d.). Trump Admin to Escalate D.C. Military Takeover After Two National Guard Members Shot. Prieiga per internetą: <https://www.democracymonitor.com/news-alerts/trump-escalate-dc-deployment-after-national-guard-shooting/>

³⁶ Chisholm, J. (2025 m. lapkričio 4 d.). What happens if the Supreme Court rules Trump's 'reciprocal' tariffs illegal? Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/articles/cy983g8jr5do>

Polemikos dėl demokratijos būklės prielaidos yra pagrįstos, tačiau galime spėti, kad **pesimistinį požiūrį į padėtį (ypač JAV) lemia žiniasklaidos įtaiga, dėl kurios paviršiniai, sensacingi dalykai laikomi institucijų griūties ženklais**. Todėl tokius kraštutinius požiūrius akademinėje sferoje patartina vertinti kaip diskutantų provokacijas siekiant įžiebtį ginčus.

5. Liberalizmo ir demokratijos konfliktas

Populiariai konstatuodami krizės reiškinius, Jastramskis, Sverdiolas ir Aleksandravičius kaip sinonimus vartoja *demokratijos* ir *liberalios demokratijos* sąvokas. Nemažai autorių, ypač publicistų, griežtai neskiria *demokratijos* ir *respublikos* terminų. Vis dėlto išvardytos sąvokos politikos moksle nėra tapačios. Skirtis tarp *respublikos* ir *demokratijos*, *liberalizmo* ir *demokratijos* jau ne pirmus metus nagrinėja Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorius Alvydas Jokubaitis. Apie demokratijos ir liberalizmo politinių filosofijų skirtumus jis svarstė dar 2009 m. publikuotame straipsnyje „Liberalizmo ir demokratijos konfliktas“. Jo teigimu, „Liberaliosios demokratijos“ terminas slepia dviejų skirtingų filosofijų konfliktą. Liberalai vadovaujasi metafizinėmis prielaidomis, kurios demokratiją paverčia jų politinei filosofijai tarnaujančiu įrankiu. Laikantis tokio požiūrio, liberalizmo politinės filosofijos pranašumai ir trūkumai neišvengiamai tampa demokratinio režimo pranašumais ir trūkumais.“³⁷

2025 metų balandį konferencijoje „Krikščioniškas politinis veikimas bendrojo gėrio link“ skaitytą pranešimą Jokubaitis pradėjo priminiu apie **liberalų diktatūrą**: „... bet kuri visuomenė reikalauja didesnės ar mažesnės diktatūros. Su diktatūra pirmą kartą susiduriame rašydami diktantus. Lotyniškas *dictare* reiškia diktavimą, nurodymą ir pasakinėjimą. Apšvietos filosofai, o dabar liberalūs intelektualai mano, kad tikintieji Dievą yra neišsilavinę, atsilikę ir perauklėjimo verti žmonės. Su atsilikusiais žmonėmis esą nėra prasmės kalbėtis. Juos reikia pergudrauti, išgąsdinti ir priversti paklusti. Rašant diktantą, rašoma tik tai, ką skaito mokytojas.“³⁸

Pranešėjas populiariai apibūdino liberalizmą: „Liberalai mano, kad nėra visuomenės ir realiai egzistuoja tik individai. Visuomenė yra nieko už savęs neturinti proto abstrakcija. Demokratai galvoja kitaip. Jų tikslas – rūpintis *demos*³⁹, tauta, bendruoju gėriu ir piliečių tarpusavio supratimu. Liberalai bijo, kad dėl per didelio dėmesio liaudžiai valdžios sprendimai gali prieštarauti piliečių laisvei ir lygybei. Jie siūlo individo sąvoka grįstą visuomenės, kuri jiems neegzistuoja, supratimą. Į visus iškylančius moralinius ir dvasinius klausimus jie turi tą patį atsakymą – laisvė. Nėra reikalo klausti apie jos prasmę, nes išgirsime tą patį atsakymą. „Ar leisti eutanaziją?“ Laisvė. „Kiek yra lyčių?“ Laisvė. „Ar padoru taip elgtis?“ Laisvė. „Ar padoru taip nesielgti?“ Laisvė. Greitai suprantame, kad su jais neverta rimtai kalbėtis dvasinio gyvenimo

³⁷ Jokubaitis, A. (2009). Liberalizmo ir demokratijos konfliktas. Prieiga per internetą:

<https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/8418/6286>

³⁸ Jokubaitis, A. (2025 m. gegužės 25 d.). Demokratijos ir liberalizmo konfliktas. Prieiga per internetą:

<https://www.bernardinai.lt/demokratijos-ir-liberalizmo-konfliktas/>

³⁹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2003 m. rugpjūčio 6 d.). Demas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/demas/>

klausimais, ir tada jų klausiamo: „Ar verta su jumis kalbėtis dvasinio gyvenimo klausimais?“ Atsakymas tas pat – laisvė.“⁴⁰

Jokubaitis nurodė demokratijos ir liberalizmo skirtumus: „Liberalizmą ir demokratiją skiria ne trumpalaikiai, o esminiai nesutarimai. Vien istoriškai tarp demokratijos ir liberalizmo galima rasti dviejų su puse tūkstantmečių skirtumą. Nesunku suprasti antikinės demokratijos terminą, tačiau nėra prasmės kalbėti apie antikos liberalizmą. Iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos į liberalizmą buvo žiūrima kaip į kraštutinumą.“⁴¹

Be to, jis apibūdino liberalų santykį su kultūra. Politologo nuomone, „Liberalai beveik iki kurtumo negalios neturi klausos tautų kultūrai ir istorijai. (...) Demokratija reikalauja kultūrinį tapatumą turinčios ir jį saugančios visuomenės. Liberalų akys nukreiptos kitur – į *kratos*⁴², t. y. valdymą, valdžios skaidrumą, atskaitomybę, valstybės institucijų funkcionavimą ir viešąjį administravimą. Demokratams rūpi konkretų kultūrinį ir istorinį patyrimą turinčios bendruomenės tęstinumas bei solidarumas. Jie supranta, kad Lietuva ir Latvija skiriasi savo kultūra ir istorinio tęstinumo suvokimu. Liberalai tam niekada neturėjo klausos. Kai jie prabyla apie tautą ir liaudį, tai primena klausos neturinčių muzikologų samprotavimus.“⁴³

Populiariuose viešuose ir privačiuose naratyvuose dažnai suplakamos *demokratijos* ir *respublikos* sąvokos, nors politikos moksle tai skirtingi dalykai. Filosofas Paulius Gritėnas referavo Jokubaičio svarstymus apie *respubliką* „Santaros-Šviesos“ suvažiavime 2018 m. (pasak Gritėno, Jokubaitis juokais gąsdino tradiciškai liberaliai minčiai priskiriamą suvažiavimo publiką: „Dabar tai laikykites“). „Savo kalbą, pavadintą „Kodėl Lietuva nėra respublika?“, A. Jokubaitis pradėjo primindamas vokiečių filosofo Immanuelio Kanto prašymą nepainioti demokratijos ir respublikos. „Paprastai žmonės nežino, kas yra respublika. Lietuvos Respublika yra respublika, nors dauguma jos piliečių nežino, kas tai yra. Tai viena didžiausių dabarties politikos keistenybių“, – pabrėžė politikos filosofas. „Kodėl taip atsitinka? Pirma, demokratija išstūmė respubliką. Antra, liko žodis be visiems suprantamos reikšmės. Trečia, neliko šio žodžio prasmę palaikiusio socialinio konteksto“, – teigė A. Jokubaitis. (...) „Tas pats atsitiko su respublika“, – pastebėjo profesorius. „Šis terminas atklydo iš ankstesnių laikų, pradedant Romos Respublika, bet šiandien mes jau gyvename visuomenėje, kuri pati niekada nebūtų sugalvojusi respublikos sąvokos“⁴⁴.

Aleksandravičius nemažai dėmesio skyrė JAV demokratijos pamatams: bendruomenių savivaldai⁴⁵.

Dabartinės Lietuvos politikos kontekste jis svarstė apie bajoriškos Abiejų Tautų Respublikos laisvės⁴⁶.

⁴⁰ Žr. 38 šaltinį.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Lietuvių žodynas.lt. (n. d.) Kratijs. Prieiga per internetą: www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Kratijs

⁴³ Žr. 38 šaltinį.

⁴⁴ Gritėnas, P. (2018 m. birželio 27 d.). Politikos filosofas A. Jokubaitis: „Ar neatėjo laikas demokratiją pastatyti į savo vietą?“ Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/politikos-filosofas-a-jokubaitis-ar-neatejo-laikas-demokratija-pastatyti-i-savo-vieta-56-993252>

⁴⁵ Aleksandravičius, E. (2019 gruodžio 17 d.). Alexis de Tocqueville'is, Facebook ir demokratijos ateitis. Prieiga per internetą: https://youtu.be/Xd_nIREuHGc?si=SGR9AWLhP987aYJ5

⁴⁶ Aleksandravičius, E. (2015 m. sausio 19 d.). Lietuvių laisvė: nuo bajoriško etoso iki Kovo 11-osios. Prieiga per internetą: <https://youtu.be/LUXPr8kN9A?si=rplolzwcGYqbk4tP>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Respublikos problematikai buvo skirta 2021 m. Seimo Ateities komitete vykusio virtuali diskusija „**Demokratija vs. respublika, arba nutylėtas Respublikos vaidmuo**“. Joje „leškota atsakymų į klausimą – kokią Lietuvos Respubliką per tris dešimtmečius susikūrėme: ar padėjome pamatus politinės tautos savarankiškai ateičiai, ir kokia yra reali nūdienos demokratijos būklė? Atsakant į šiuos klausimus, kertine tapo Respublikos sąvoka – kaip viešosios gerovės idėja, „mūsų visų reikalas“.⁴⁷

Diskutantai⁴⁸, tarp kurių būta ir politikų, ir politikos mokslininkų, konstatavo, kad demokratija (kaip metodas ir procesas) parodo galimus piliečių įtraukimo būdus, užtikrina dalyvavimą, bet gerai veikiančiai demokratijai nepakanka vien daugumos principo: „Lietuvoje demokratija techniškai yra sukurta, tačiau nesukurti instrumentai jos „temperatūrai“ matuoti, nesutariama, kokia jos kokybė, ar šalies piliečiai jaučiasi lygūs prisidedami prie bendrų valstybės reikalų. Geriausias Respublikos atspindys yra šalies parlamentas, tačiau šiuo metu jis panašesnis į didelę biurokratinę mašiną nei šalies piliečiams atstovaujančių idėjų susidūrimo vietą.“⁴⁹

Virtualaus susitikimo metu dar sykį akcentuota, kad šalies visuomenė yra fragmentuota, mažai diskutuojanti, o politinės jėgos nuolat demonizuojamos: „Tai daug pasako ne tik apie Respublikos būklę, bet ir signalizuoja apie pavojų demokratijai“.⁵⁰

Svarstant apie Lietuvos Respublikos būklę pravartu prisiminti Jokubaičio mintis apie **keturias pasaulio tikroviškumo sampratas ir liberalizmo ribotumą**. Straipsnyje „Politika ir mistika“ (2010 m.) profesorius svarstė: „Pripažįstami keturi skirtingi tikrovės suvokimo būdai – praktika, mokslas, menas ir mistika. Pastaroji nėra vien religinis fenomenas. Politinis liberalizmas reikalauja atskirti viešus ir privačius įsitikinimus, tarp kurių atsideria ir religiniai įsitikinimai. Tačiau mistinis tikrovės suvokimas nėra aiškiai suformuluotų įsitikinimų sistema. Galima kalbėti apie liberalizmo ir mistinio tikrovės suvokimo konfliktą, kurį sąlygoja dvilypė liberalizmo politinės filosofijos prigimtis.“⁵¹

Jokubaitis atkreipia dėmesį, kad liberalizmas sunkiai sugyvena ir su nereligine mistika. „Yra pasaulietinės mistikos formų. Bandytas rimtai pažvelgti į mistikos temą leidžia suprasti mokslinio politikos pažinimo ribas. Religingiems žmonėms mistika nurodo Dievą. Netikintys randa kitų praktinį ir mokslinį patyrimą pranokstančių mistinių veiksnių, dažniausiai susijusių su estetiniais išgyvenimais.“⁵²

⁴⁷ Ateities komitetas: demokratija vs. respublika, arba nutylėtas Respublikos vaidmuo. (2024 m. vasario 17 d.). Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=40819&p_k=1&p_t=274879&p_a=1000&p_kade_id=10

⁴⁸ Nurodyti šie 2021 m. vasario 17 d. diskusijos dalyviai: Europos Parlamento narys, liberalas Petras Auštrevičius, Užsienio reikalų ministras Gabrielius Landsbergis ir viceministras Arnoldas Prancėvičius, politikos mokslų doktorantas Vytautas Sinica, Kovo 11-osios akto signataras, žurnalistas Rimvydas Valatka, VU TSPMI Jean Monnet profesorius Ramūnas Vilpišauskas, Kovo 11-osios akto signataras Albinas Januška, žurnalistas ir politologas Vladimiras Laučius, bendrovės „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ direktorius Klaudijus Maniokas, filosofas Andrius Bielskis, VDU Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto dekanas, profesorius Šarūnas Liekis.

⁴⁹ Žr. 47 šaltinį.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ Jokubaitis, A. (2010). Politika ir mistika: <https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/8308>

⁵² Ten pat.

Atliepdami Jokubaičio mintims apie pasaulietinę mistiką ir estetinę prieigą nagrinėjant politinį protą⁵³, galėtume manyti, kad patriotizmo reiškinys priskirtinas pasaulietinės mistikos sričiai. Seimo Ateities komitetas konstatuoja, kad „**Respublika apima ir patriotizmą**“: „Sutariama, kad Lietuva atitinka visus demokratijos kriterijus ir rodiklius, tačiau Respublikos vaidmuo yra nutylėtas ir primirštas. Ši sąvoka yra bendresnė ir platesnė nei demokratijos terminas, todėl jos svoris politinei bendruomenei apibūdinti – gal net didesnis nei politinio režimo. Respublika apima ir patriotizmą bei užtikrina atstovavimą, sukuria turinį demokratijos procedūroms.“⁵⁴

Demokratinio režimo giluminės analizės išvados negali būti vienareikšmiškos, kadangi diskutantai reiškia priešingas nuomones. Vis dėlto, darytina prielaida, kad konstatacija apie liberalizmo priešišumą įvairioms pasaulietinės mistikos apraiškoms (pvz., patriotizmui) adekvačiai nusako dabartinės Lietuvos respublikos idėjinio „užpildo“ konfliktiškumą. **Viešojoje erdvėje labiau toleruojama biurokratūros analizė ir kritika, o patriotiniai impulsai priskiriami vien viešiesiems ryšiams arba sukelia nuogąstavimų dėl galimo populistinio poveikio.**

6. Silicio slėnio libertarinė revoliucija ir Tamsioji apšvieta

2025 m. „Santaros-Šviesos“ suvažiavime Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Gintautas Mažeikis nagrinėjo Tamsiosios apšvietos reiškinį (termino autorius – britų filosofas Nickas Landas⁵⁵). Tame pat renginyje Sverdiolas įvardino Tamsiąją apšvietą kaip grėsmę demokratijai⁵⁶.

Kiek anksčiau, 2024 metų gruodį, Mažeikis svarstė⁵⁷, ar JAV vyksta konservatyvi *libertarinė*⁵⁸ revoliucija. Anot akademiko, revoliucinė praktika sako, kad sėkmingam perversmui reikalingi keli dalykai: stipri ir aiški ideologija, ja sekanti suinteresuota perversmu politinė klasė, organizuota politinė grupuotė, pasiryžusi tai padaryti, ir charizmatiškas lyderis, galintis išjudinti mases, net jei jos ir nesupranta ideologijos. Mažeikio vertinimu, JAV stebimi visi šie faktoriai:

- grupė, supanti Trumpą, plėtoja *konservatyvaus libertarizmo* ideologiją; revoliucija yra suinteresuotas elitas, siekiantis naujų gamybinių santykių, jo geografinis centras yra Silicio slėnis ir su juo susiję aukštųjų skaitmeninių technologijų verslai;
- galimos revoliucijos partinis variklis yra MAGA, respublikonų autonominė grupė, įgyvendinanti šūkį „Padarykime Ameriką vėl didžią“ (angl. *Make America Great Again*);
- Trumpas yra ultracharizmatiškas lyderis, vedantis paskui save nelabai susigaudančias agresyvias mases; galimam perversmui priešinasi „slaptoji valdžia“ (angl. *deep state*), prieš kurią nukreipta

⁵³ Jokubaitis, A. (2024 m.). Politinio proto kritika. Vilnius: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras

⁵⁴ Žr. 47 šaltinį.

⁵⁵ Dark Enlightenment. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/topic/Dark-Enlightenment>

⁵⁶ Santara-Šviesa 2025. 2 DALIS. (2025 m. birželio 30 d.). Prieiga per internetą: <https://youtu.be/yMB7WXSxy0s?si=MeqquJkxembC1Q7A>

⁵⁷ Mažeikis, G. (2024 m. gruodžio 30 d.). Konservatyvi libertarinė revoliucija JAV? Prieiga per internetą:

<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/2437618/gintautas-mazeikis-konservatyvi-libertarine-revoliucija-jav>

⁵⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2018 m. lapkričio 2 d.). Libertarizmas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/libertarizmas/>

revoliucija, JAV valdininkija, biurokratinis aparatas, Demokratų partija ir jos rinkėjai, taip pat dalis karinio bei kitokio senojo industrinio komplekso⁵⁹.

Trumpo komanda bando vadovautis konservatyvaus libertarizmo ideologija, kuri yra dešiniojo libertarizmo atšaka⁶⁰. JAV prezidentui artimo konservatyviojo libertarizmo ideologas yra

multimilijonierius, vienas iš *PayPal*, *Palantir* ir kitų kompanijų įkūrėjų Peteris Thielis. Mažeikis glaustai apibūdina Thielio pažiūras: šis kritikuoja daugiakultūriškumo mitą, aklą lygių galimybių ir įtraukties politiką, progresyvių mokesčių idėją, pabrėždamas, kad racionalus didžiojo kapitalo sutelkimas ir naudojimas progreso labui neturi būti apmokestinamas. Esą tai yra nereikalingos biurokratinės išlaidos, trukdančios visuomenės modernizacijai, progreso stabdys ir biurokratų pragyvenimo šaltinis⁶¹.

Kalbėdamas apie Jungtinių Valstijų užsienio politiką, Mažeikis sako, kad labai apsirinka manantys, jog JAV vykdys izoliacionizmo politiką. Trumpas ketina įgyvendinti valdymo pokyčius ir taip paveikti globalias rinkas. Vos tik išaugusios JAV korporacijos mėgina plėstis visame pasaulyje. Tai – izoliacionizmo priešybė. Pasak Mažeikio, **naująją informacinių technologijų kartą mažiau domina karai nei okeano ir kosmoso užvaldymo planai ar mokslo inovacijos.** „Karas kaip rinkų valdymo priemonė yra senai atgyvenusi teorija. Ką veikti su subombarduotu ir užminuotu Donbasu? Todėl bus siekiama karus užbaigti, ir nelabai svarbu, koku rezultatu ir kas laimės – Rusija ar Ukraina. Ir tai, be abejonės, Ukrainos žmonėms bus nusivylimas.“⁶²

Tarp apibendrinimų, išsakomų dėl Silicio slėnio ideologijos, būdingos ir Trumpui, verta išskirti būtent savotišką „pacifizmą“, kurio kontekste neakcentuojamas tarptautinių santykių teisingumas, o veikiau agituojama už taiką kaip būtiną globalaus verslo sąlygą.

Mažeikis konstatuoja, kad nemažai Trumpo aplinkos žmonių prijaučia Tamsiosios apšvietos idėjoms.

Pagal Britų enciklopediją „Britannica“, Tamsioji apšvieta – intelektualinis ir politinis judėjimas, kilęs kaip reakcija į Apšvietos epochos idėjas apie protą, pažangą ir lygybę. Tamsiosios apšvietos (dar vadinamos neoreakciniu judėjimu arba trumpai *NRx*) atstovai teigia, kad pati demokratija sukelia socialinę eroziją dėl „slaptosios valdžios“ biurokratijos, nesugebančios kontroliuoti oligarchinių jėgų. Tamsioji apšvieta taip pat atmeta idėją, kad istorijos raida neišvengiamai veda link didesnės laisvės ir lygybės. *NRx* mąstytojai mano, kad autoritarinis valdymas yra optimalus šiuolaikinių administravimo problemų sprendimas. Judėjime ypač paplitusi idėja, kad visuomenė turėtų būti valdoma kaip korporacija su visagaliu generaliniu direktoriumi arba kaip absoliuti monarchija⁶³.

Irano politologas Bahramas Sarmastas taip apibūdina nagrinėjamą ideologinę kryptį: „Technokratinis monarchistų judėjimas Amerikoje, dar žinomas kaip neoreakcija, *NRx*, yra viena iš šiuolaikinėje šalies politikoje kylančių intelektualinių tendencijų. Šis liberalios demokratijos kritika pagrįstas judėjimas teigia, kad valdymas turėtų būti paremtas ne balsavimu, o vykdomas technokratinio elito ir galingo suvereno.“⁶⁴

⁵⁹ Žr. 57 šaltinį.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Ten pat.

⁶² Ten pat.

⁶³ Britannica. (n. d.). Dark Enlightenment. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/topic/Dark-Enlightenment>

⁶⁴ Sarmast, B. (2025 m. liepos 1 d.). The Technocratic Monarchist Movement in America: Theoretical Dimensions and Political Impacts. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.61838/kman.isslp.4.3.9>

Kalbant apie šią intelektualinę srovę, neišvengiamai prieinama prie labiausiai viešojoje erdvėje „linksniuojamo“ jos atstovo **Curtiso Yarvino** (g. 1973 m.).

„Britannica“ glaustai apibūdina Yarvino pažiūras: „Amerikiečių politikos teoretikas, raginantis demokratiją pakeisti monarchija, valdoma generalinio direktoriaus arba diktatoriaus. Pradžioje jis buvo marginalas, turėjęs sekėjų internete, ilgainiui tapo dažnai minimu Naujosios dešinės^{65, 66} mąstytoju. Yarviną, prieš tapdamas JAV viceprezidentu, kelis kartus citavo Jamesas Davidas Vance'as.“⁶⁷

2007 m. Yarvinas slapyvardžiu *Mencius Moldbug* pradėjo rašyti tinklaraštį⁶⁸. Netrukus jis buvo pripažintas vienu ryškesnių *NRx* judėjimo atstovų.

Yarviną ypač traukė vokiečių kilmės amerikiečių politikos teoretiko ir Austrijos ekonomikos mokyklos⁶⁹ šalininko Hanso-Hermanno Hoppe'ės (g. 1949 m.), prisistatančio *anarchokapitalistu*, idėjos. Hoppe 2001 m. išleido knygą „Democracy – The God That Failed“.

Knygoje Hoppe teigia, kad demokratija yra civilizacijos nuosmukio priežastis. Jis nagrinėja šiuolaikines demokratines santvarkas atsižvelgdamas į akivaizdžius trūkumus, būtent: nedarbo lygio ir valstybių skolos augimą, socialinių apsaugos sistemų nemokumą. Demokratijos nesėkmes Hoppe priskiria interesų grupėms, siekiančioms padidinti vyriausybės išlaidas ir mokesčius. Galimi sprendimai, kuriuos jis aptaria, būtų nacionalizuoto turto kontrolės perkėlimas iš didesnės, centrinės vyriausybės į mažesnę, regioninę, taip pat visiškos sutarčių, profesijos, prekybos ir migracijos laisvės įvedimas⁷⁰.

Vienas pagrindinių Yarvino argumentų – kad Jungtinės Valstijos iš esmės nėra demokratija. Jo teigimu, Vyriausybei išties vadovauja grupė, kurią vizionierius pavadino *Katedra*. 2021 m. tinklaraščio įrašė jis taip apibūdino *Katedrą*: „žurnalistika plius akademinė bendruomenė“ – kitaip tariant, intelektualinės institucijos, esančios šiuolaikinės visuomenės centre, lygiai taip pat, kaip Bažnyčia buvo intelektualinė institucija viduramžių visuomenės centre“.⁷¹

Yarvinas palaikytų galingą generalinį direktorių ar net diktatorių, kuris valdytų Jungtines Valstijas.

Šią idėją jis plėtojo 2012 m. kalboje „Kaip perkrauti JAV Vyriausybę“. Pasak Yarvino, Amerikos visuomenė susideda iš kelių klasių:

- „elfų“, kurie yra itin išsilavinę valdančiosios klasės atstovai,
- „hobitų“ – vidurinėsios klasės amerikiečių,
- „nykštukų, orkų ir zombių“, sudarančių darbininkų ir žemesniąsias klases⁷².

⁶⁵ Naująja dešine dažniausiai yra vadinama viena iš radikalos dešinės atmainų. Žr., pvz.: Radikalieji dešinieji. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/radikalieji-desinieji/>

⁶⁶ Thakur, R. (2024 m. birželio 29 d.). Demokratijos ir naujosios dešinės krizė. Prieiga per internetą: <https://lt.brownstone.org/articles/the-crisis-of-democracy-and-the-new-right/>

⁶⁷ Britannica. (n. d.). Curtis Yarvin. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/biography/Curtis-Yarvin>

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2018 m. rugsėjo 12 d.). Austrijų mokykla. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/austriju-mokykla/>

⁷⁰ Hoppe, H-H. (2001 m. balandžio 12 d.). Introduction to Democracy: The God that Failed. Prieiga per internetą: <https://mises.org/articles-interest/introduction-democracy-god-failed>

⁷¹ Žr. 67 šaltinį.

⁷² Ten pat.

Pagal Yarvino įsivaizduojamą scenarijų, reakcingi „tamsieji elfai“, tokie kaip jis pats, susivienytų su „hobitais“ ir galiausiai į valdžią atvestų „tamsųjį elfą“. Pagrindinis jo plano pakeisti demokratiją elementas – „išleisti į pensiją visus Vyriausybės darbuotojus“.⁷³

2025 m. interviu leidiniui *The New York Times* Yarvinas paminėjo 1933–1945 m. pareigas ėjusį JAV prezidentą Rooseveltą kaip diktatoriškai valdžiusį lyderį⁷⁴.

Pasak skaitmeninių technologijų poveikio įvairiems socialiniams reiškiniams tyrėjo Luke Munno, Yarvinui ir kitiems į jį panašiams mąstytojams lemtingas demokratijos trūkumas yra pats *demos*. Pasitikėti piliečių veiksnumu ir gebėjimu valdyti per atstovavimą yra naivu, mano Yarvinas. Munnas primena, kad su tuo sutinka ir karines bei žvalgybos įstaigas aptarnaujančios bendrovės *Palantir* generalinis direktorius Alexanderis Karpas.

Munnas aprašo „paprastą planą“, kurį Yarvinas pasiūlė dar 2012 m. Nemažai siūlymų primena tai, kas buvo padaryta (arba bandyta daryti) per antrosios Trumpo kadencijos pirmąjį šimtadienį. „Visi vyriausybės darbuotojai išleidžiami į pensiją, pasiūlant jiems paskatas išeiti ir niekada negrįžti. Siekiant išvengti anarchijos ir išlaikyti valdžią, policija ir kariuomenė būtų išsaugotos. Vyriausybės lėšos būtų konfiskuotos, o pinigai nukreipti reikšmingesniems tikslams. Teismo nutartys, prieštaraujančios šioms priemonėms kaip „nekonstitucinėms“, turėtų būti ignoruojamos. Pagal poreikį reikėtų cenzūruoti žiniasklaidą. Galiausiai, universitetai, mokslo įstaigos ir nevyriausybinių organizacijų taip pat turėtų būti atskirtos nuo valstybinio finansavimo.“⁷⁵

Munnas nurodo: neseniai apklausus per 500 politologų nustatyta, kad „didžioji dauguma jų mano, jog JAV sparčiai tolsta nuo liberalios demokratijos link kažkokios autoritarizmo formos“⁷⁶.

Pasak Mažeikio, „Yarvinas šiandien jau tapo ne tik korporacinio neofašizmo, bet ir postmodernaus feodalizmo ideologu, neigiančiu demokratiją kaip santvarką. Jis atmeta Apšvietos idealus ir kviečia kurti Postameriką, kuri nauju būdu grįžtų į būklę iki 1775 metų revoliucijos, kai buvo įkurtos nepriklausomos JAV. Tuo tikslu reikia sugriauti dabartinę JAV santvarką, susilpninti ar sugriauti Vakarų šalių, NATO aljansus. Jis kviečia surengti radikaliausią istorijoje Kontrapšvietos kontrrevoliuciją, dvigubo neigimo būdu ir prievarta pasukant žmonijos istoriją kita linkme.“⁷⁷

Mažeikiui antrina teologijos daktaras Giedrius Saulytis – nereikia painioti nacionalfašistų (pvz., nacistų) su Yarvino propaguojamu korporaciniu fašizmu: pirmieji remiasi tautos, antrieji – kapitalo bei techninės

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Munn, L. (2025 m. gegužės 15 d.). Friday essay: Trump's reign fits Curtis Yarvin's blueprint of a CEO-led American monarchy. What is technological fascism? Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/friday-essay-trumps-reign-fits-curtis-yarvins-blueprint-of-a-ceo-led-american-monarchy-what-is-technological-fascism-256202>

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Mažeikis, G. (2025 m. kovo 2 d.). Postamerika: Tamsiosios apšvietos kontrrevoliucija JAV. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/2496900/gintautas-mazeikis-postamerika-tamsiosios-apsvietos-kontrrevoliucija-jav?>

pažangos idėja ir neigia tautiškumą. Tačiau Yarovinas atvirai žavisi „klasikiniu“ fašizmu ir pripažįsta, kad nacionalsocializmo idėjos jam yra labai artimos.

Saulytis pateikia citatas iš Yarovino teksto „Suvokti rasinį idealizmą“, publikuoto 2007 m. gegužės 20 d.: „Galbūt tik man sunku suprasti, kaip kas nors gali nesižavėti Trečiuoju reichu. Nacionalsocializmas susiformavo civilizuočiausioje pasaulio šalyje, ir bent jau prieš karą jo populiarumas ten buvo milžiniškas. O tai, kad jam nepavyko užvaldyti planetos ar bent jau Europos, lėmė kelios karinės klaidos, kurios nesunkiai galėjo pakrypti kita linkme.

Tiesą sakant, man labai lengva įsivaizduoti alternatyvų nacizmą 2007 m. Aš visai neįsivaizduoju jo kaip paranojiško gestapo valdomo pragaro. Didžioji dalis mūsų istorinės atminties apie Trečiąjį reichą, suprantama, yra karo laikų nacizmo atmintis. Bet jei karo baigtis būtų pasisukusi į kitą pusę, tai jau būtų sąjungininkų atmintis, irgi vargu ar gražus vaizdas. Hitlerizmas, be abejo, laikui bėgant būtų sušvelnėjęs, kaip ir stalinizmas bei maoizmas. Mano nuomone, geriausiai nacionalsocializmą galima suprasti kaip tam tikrą idealizmo rūšį. Vietoj progresyvių idealų, tokių kaip demokratija, lygybė ir žmogiškumas, naciai garbino tokius idealus kaip drąsa, ištikimybė ir arijiškumas (jei galime vartoti šį žodį).“⁷⁸

Pasak Munno, per pastaruosius penkerius metus Yarovino šalies valdymo planai sulaukė galingų rėmėjų tiek Silicio slėnyje, tiek Vašingtone. Jo idėjas perėmė ir pakartojo nemažai kompanijų įkūrėjų, generalinių direktorių bei aukštųjų technologijų pramonės lyderių, tarp kurių – Elonas Muskas, Thielis, Karpas. Šioms idėjoms pritariantys elito atstovai eilinius žmones laiko idiotais. Jų mėgstamiausia citata yra Didžiosios Britanijos valstybės veikėjui Winstonui Churchillui priskiriamas posakis: esą **geriausias argumentas prieš demokratiją yra penkių minučių pokalbis su vidutiniu rinkėju**⁷⁹.

Nors Yarovinas tapo tinklaraščių ir socialinių tinklų žvaigžde, jis nėra pateikęs aiškaus plano, kaip galėtų būti įgyvendinti jo neomonarchistiniai, neoreakciniai sumanymai. „Arčiau žemės“ yra Karpas, savo idėjas išdėstęs knygoje „The Technological Republic“⁸⁰ (pagal žurnalą „Forbes“, Karpo turtas 2025 m. lapkričio 19 d. sudarė maždaug 15,2 mlrd. JAV dolerių⁸¹).

Karpo knygos recenzentas Travis Weningeris rašo, kad jos autorius ragina atnaujinti nacionalinį projektą, kuris panaikintų atotrūkį tarp aukštųjų technologijų pramonės ir Vyriausybės⁸². Anot Weningerio, „Pagrindiniu šiuolaikinės eros trūkumu Karpas laiko ambicingos, į nacijos interesus orientuotos technologinės plėtros nuosmukį. Persiorientavimas nuo Manhatano projekto [atominės bombos kūrimo] prie skaitmenos kompanijų finansinio burbulio, vėliau – ir vartotojų patogumui skirtų programėlių plitimas – rodo, kad netenkama vaizduotės. Užuoat sprendęs didelius iššūkius, Silicio slėnis pasinėrė į tokias trivialias veiklas, kaip pavėžėjimas, būsto atostogoms nuoma ir maisto pristatymas, siūlančias žmonėms pigesnę gero gyvenimo versiją be tikros ekonominės ar socialinės pažangos.“⁸³

⁷⁸ Saulytis, G. (2025 m. kovo 6 d.). „Tamsiosios apšvietos“ aspektai ir kaip jie palietė D. Trumpo administraciją. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/tamsiosios-apsvietos-aspektai-ir-kaip-jie-paliete-d-trumpo-administracija/>

⁷⁹ Žr. 75 šaltinį.

⁸⁰ Karp, A., Zamiska, N. (2025). The Technological Republic. New York: Random House

⁸¹ Alexander Karp. (2025 m. lapkričio 19 d.). Prieiga per internetą: <https://www.forbes.com/profile/alexander-karp/>

⁸² Weninger, T. (2025 m. kovo 5 d.). Book Report: The Technological Republic – Hard Power, Soft Belief, and the Future of the West by Alex Karp. Prieiga per internetą: <https://travisweninger.medium.com/book-review-the-technological-republic-hard-power-soft-belief-and-the-future-of-the-west-by-8b3fa3380a02>

⁸³ Ten pat.

Karpas teigia: **jei Vakarai nori išlaikyti strateginį pranašumą, jie turi susigrąžinti ambicijas, kadaise apibrėžusias jų technologinę lyderystę**⁸⁴.

Galima apibendrinti, kad, keliant tokius tikslus, kaip JAV perkrovimas, ekonomikos gaivinimas pasitelkiant skaitmenines technologijas, tiek marginalios Yarvino idėjos, tiek visas *NRx* sąjūdis yra dirgikliai, kurie vienaip ar kitaip provokuoja diskusijas ir galbūt permainas, tikintis, kad jos prie naujos, racionalesnės ūkinės bei socialinės santvarkos, kurioje tik ir gali veikti stambusis verslas, atstovaujamas, pvz., Karpo.

7. Išimtinės sąlygos: diktatoriaus suverenitetas

Pastaruoju metu daug dėmesio JAV ideologijų raidai skiriantis filosofas Mažeikis 2025 m. „Santaros-Šviesos“ konferencijoje skaitė pranešimą „Kodėl ne monarchija ir ne minia?“⁸⁵ Leidinyje „Parlamento studijos“ publikuotame straipsnyje „Archontinis neognosticizmas ir naujosios oligarchinės dinastijos“ jis rašo: „XXI a. pasireiškė nauja tendencija susieti neognosticizmą⁸⁶ su skaitmeninėmis technologijomis, kriptovaliutomis, kriptotapatybėmis ir naujomis korporacinės valdžios vizijomis, taip iš naujo apmąstant valstybės suverenumo idėją.“⁸⁷

Yarvino svarstymai apie monarchiją ir jų interpretacijos (Mažeikis, Sarmastas), Karpo technologinės respublikos idėjos, grindžiančios didžiųjų technologijos kompanijų pajungimą valstybės tikslams bei vartotojų vertybių permainas (galimai dėl ideologinių manipuliacijų), duoda dingstį prisiminti, koku būdu panašios slinktytys vykdavo Vakarų istorijoje.

Yarvino vertinimu, Rooseveltas buvo diktatorius, 1938–1940 m. laikotarpiu reorganizavęs vykdomąją valdžią. Buvo nuogąstaujama, kad, gavęs įgaliojimus pertvarkai, jis gali siekti diktatūros. 1938 m. kovo 29 d. tuometis JAV prezidentas išsiuntė laišką vienam iš savo kritikų, kuriame be viso kito rašė: „Labai dėkoju Jums už laišką, kuriame teigiate, kad esate susirūpinę dėl kelių laikraščių kaltinimų, jog Kongresui pateiktas reorganizavimo įstatymo projektas paverstų mane diktatoriumi.

1. Kaip gerai žinote, aš, kaip ir Jūs, prieštarauju diktatūrai Amerikoje dėl trijų paprastų priežasčių:

- a) neturiu polinkio tapti diktatoriumi;
- b) neturiu jokių savybių, reikalingų sėkmingam diktatoriui;
- c) per gerai išmanau istoriją ir turiu per daug žinių apie egzistuojančias diktatūras, kad trokščiau kokios nors diktatūros formos tokiai demokratijai kaip Jungtinės Amerikos Valstijos.“⁸⁸

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Santara-Šviesa 2025. 2 DALIS. (2025 m. birželio 30 d.). Prieiga per internetą: <https://youtu.be/yMB7WXSxy0s?si=MeqquJkxembC1Q7A>

⁸⁶ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2004 m. rugpjūčio 20 d.). Gnostikai. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/gnostikai/>

⁸⁷ Mažeikis, G. (2025). Archontinis neognosticizmas ir naujosios oligarchinės dinastijos. Prieiga per internetą:

<https://share.google/upUQhp96aSr5q4YmK>

⁸⁸ Letter on the Reorganization Bill. (1938 m. kovo 29 d.). Prieiga internetu: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/letter-the-reorganization-bill>

Oficiali JAV istoriografija Rooseveltto vaidmenį apibrėžia švelniau – kaip konstitucinio valstybininko valdymą (angl. *constitutional statesmanship*)⁸⁹. Bet šio lyderio Naujasis kursas⁹⁰ sukėlė dalies JAV piliečių, ypač turtingųjų, pasipriešinimą, atvedusį prie nepasisekusio „**Volstrito pučo**“ (1933 m.), kurio tikslas buvo nušalinti Rooseveltą surengiant „žygį į Vašingtoną“, panašų į italų politiko Benito Mussolinio vadovaujamų fašistų „žygį į Romą“ 1922-iais.⁹¹ „Volstrito pučo“ tyrinėtoja Sally Denton rašo apie 2021 m. sausio 6 d. įvykius Vašingtone: „Detalus Donaldo Trumpo planas nuversti demokratiškai išrinktą prezidentą [Kapitolijaus šturmo⁹² metu] nebuvo nei impulsyvus, nei nekoordinuotas veikimas, o tiesiog nurašytas kito bandymo surengti perversmą Amerikoje – 1933 m. „Volstrito pučo“ prieš naujai išrinktą Frankliną Rooseveltą – scenarijus.“⁹³

Adolfo Hitlerio pavyzdys primena, kad neribotus įgaliojimus pasisavinusio diktatoriaus (galima vadinti jį „monarchu“) iškilimas „legaliu būdu“ yra įmanomas, jei sąlygos tam palankios.

Tolimesniems svarstymams pravartu pasitelkti politikos teoretiko Carlo Schmitt⁹⁴ teorinio paveldo elementus, kuriais operuoja Lietuvos politikos mokslininkai⁹⁵ – būtent suverenumo koncepciją pagal Schmittą: „Suverenis yra tas, kuris priima sprendimą išimtinės padėties atveju.“⁹⁶ Schmittas aiškina: „Tik šis vienas apibrėžimas gali teisingai nusakyti suvereniteto sąvoką kaip ribinę. Mat ribinė sąvoka reiškia ne miglotą sąvoką, būdingą nešvariai populiariosios literatūros terminologijai, o kraštutinės sferos sąvoką. Taigi jos apibrėžimas negali būti siejamas su normaliu, bet turi būti siejamas su ribiniu atveju.“⁹⁷

Schmitt⁹⁸ požiūriu, abstraktų apibrėžimą, kad suverenitetas yra aukščiausia, neišvestinė valdovo galia, galima pripažinti arba nepripažinti – dėl to nebus didelio skirtumo nei praktiniu, nei teoriniu požiūriu. Tačiau galima ginčytis dėl konkretaus galios taikymo. Schmittas svarsto, kad konkrečioje tikrovėje viešojo tvarka ir saugumas atrodytų labai skirtingai – priklausytų nuo to, ar „sakysime, karinė biurokratija, ar pirkliškos dvasios vedama savivalda, ar radikali partinė organizacija sprendžia, kada ši tvarka ir saugumas egzistuoja ir kada jiems iškyla grėsmė ar jie sutrikdomi.“⁹⁸

Kaip „šmitiškas“ suverenis Hitleris pasireiškė, pvz., 1934 metų liepą per vadinamąją Ilgujų peilių naktį.

⁸⁹ Schumacher, L. J. (2025 gegužės mėn.). Franklin D. Roosevelt, World War II, and the Reality of Constitutional Statesmanship. Prieiga per internetą: <https://tnsr.org/2024/05/franklin-d-roosevelt-world-war-ii-and-the-reality-of-constitutional-statesmanship/>

⁹⁰ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Naujasis kursas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/naujasis-kursas/>

⁹¹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žygis į Romą. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/zygis-i-roma/>

⁹² Praėjus dvejiems metams po JAV Kapitolijaus šturmo, policija vis dar ieško 350 įtariamųjų. (2023 m. sausio 5 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1860526/praejus-dvejiems-metams-po-jav-kapitolijaus-sturmo-policija-vis-dar-iesko-350-itariamuju?>

⁹³ Denton, S. (2022 m. sausio 11 d.). Why is so little known about the 1930s coup attempt against FDR? Prieiga per internetą:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/jan/11/trump-fdr-roosevelt-coup-attempt-1930s>

⁹⁴ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Carl Schmitt. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/carl-schmitt/>

⁹⁵ Jokubaitis, A. (2020 m.). Moralumo iššūkis Carlo Schmitt⁹⁶ politiško sampratai. Prieiga per internetą:

<https://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/view/20777/19922>

⁹⁶ Schmitt, C. (2014). Politinė teologija. Vilnius: Versus aureus. – 184 p. Cit. pagal: Carlo Schmitt⁹⁷ knyga „Politinė teologija“ (2014 m. vasario 14 d.). Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2014-02-14-carlo-schmitt-knyga-politine-teologija/>

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Ten pat.

Ilgujų peilių naktis – Vokietijos Nacionalsocialistų partijos vidinis valymas, vykęs 1934 m. birželio 30 – liepos 1 d. Buvo nukreiptas prieš nacių kovos būrių (SA) vadą Ernstą Juliusą Röhmą, jo artimiausius bendražygius. Buvo nužudyti ne tik jie, bet ir Hitlerio oponentai Georgas Strasseris, buvęs Vokietijos kancleris Kurtas von Schleicheris ir kt.⁹⁹

Hitlerio ir nacių partijos versija, teisinanti smurtą prieš savus, buvo grindžiama tuo, kad SA neva rengė sąmokslą prieš Hitlerį. Teisinėje valstybėje kovai su sąmokslais numatytos procedūros: kardomieji veiksmai, tyrimas, teismas, nuosprendis, jo vykdymas. Kalbėdamas po Ilgujų peilių nakties, Hitleris prisiėmė visišką atsakomybę dėl sąmoklo nuslopinimo neteisinėmis priemonėmis (vykdant neteisminius nuosprendžius) ir apibrėžė save kaip aukščiausią vokiečių tautos teisėją.

„Jei kas nors man priekaištautų ir klausytų, kodėl nesikreipiau į įprastus teismus, galiu pasakyti tik tiek. Šią valandą buvau atsakingas už vokiečių tautos likimą ir tuo pačiu tapau aukščiausiuoju vokiečių tautos teisėju. Daviau įsakymą sušaudyti šios išdavystės vadeivas ir taip pat įsakiau iki gyvo kaulo išdeginti votis, kurios nuodija mūsų vidaus gyvenimo šulinius. Tegul tauta žino, kad jos egzistencijai, kuri priklauso nuo jos vidaus tvarkos ir saugumo, niekas negali nebaudžiamai grasinti! Ir tebūnie žinoma visiems laikams, kad jei kas nors pakels ranką smogti valstybei, tam gresia mirtis.“¹⁰⁰

Manoma, kad Ilgujų peilių naktį buvo nužudyti 85 asmenys, nors bendras aukų skaičius gali siekti iki 200¹⁰¹.

Yarvinas ironiškai lygina JAV konstituciją ir Romos respublikos tvarką: „Ir vis dėlto Romos konstitucijoje buvo viena pozicija, kurios mūsų įkūrėjai neklonavo: tribūnas. Tribūnas buvo savotiškas laikinasis diktatorius. Kai Romai kildavo grėsmė – dažniausiai koks nors karas – ji visas savo pajėgas patikėdavo vienam žmogui, sukurdamą efektyviausią tada ar dabar žinomą organizaciją. Kai pavojus praeidavo, Roma grįždavo prie netvarkingos respublikinės santvarkos. Ar man pavyko jums „parduoti“ sąvoką? Tik viena maža detalė: aš melavau. Lotyniškas žodis, reiškiantis laikiną diktatorių, nėra *tribune*. Lotyniškas žodis, reiškiantis laikiną diktatorių, yra... *dictator*. (Senovės žmonės XX amžiaus diktatorių iki gyvos galvos būtų vadinę tironu.) Atsiprašau. Ar tikrai leisi, kad žodis tave sustabdytų? Eime su mumis, jei nori gyventi.“¹⁰²

Politikos mokslo požiūriu, publicistiniai Yarovino minties vingiai gali atrodyti „nenormalūs“. Ta proga galima pacituoti Schmittą: „Normalybė neįrodo nieko, išimtis įrodo viską; ji ne tik patvirtina taisyklę, taisyklė apskritai gyva vien išimtimi. Per išimtį tikrojo gyvenimo galybė pralaužia nuo kartojimosi sustabarėjusios mechanikos plutą. Vienas protestantų teologas, įrodęs, kokio vitališko intensyvumo teologinė refleksija gali pasiekti ir XIX šimtmetyje, pasakė: „Išimtis paaiškina bendrybę ir save. Ir jeigu norime iš tikrųjų tyrinėti bendrybę, užtenka vien pasidairyti tikros išimties. Ji viską atskleidžia kur kas aiškiau nei pati bendrybė. Ilgainiui amžinos šnekos apie bendrybę įgrįsta; esama išimčių. Jeigu negalime jų paaiškinti, negalime paaiškinti nė bendrybės. Paprastai sunkumų nepastebime, nes bendrybė mąstoma net ne aistringai, o patogiai paviršutiniškai. O išimtis mąsto bendrybę su energinga aistra.“¹⁰³

⁹⁹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Ilgujų peilių naktis. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/ilguju-peiliu-naktis/>

¹⁰⁰ Fest, J. (1974). Hitler. New York: Harcourt. – 469 p.

¹⁰¹ Kershaw, I. (1999). Hitler: 1889–1936 Hubris. New York: W. W. Norton & Company. – 517 p.

¹⁰² Ярвин, К. (2023). Темное просвещение. Американские консерваторы против Империи и Собора. Prieiga per internetą: <https://flibusta.su/book/163305-temnoe-prosveschenie-amerikanskie-konservatoryi-protiv-imperii-i-sobor/read/>

¹⁰³ Žr. 96 šaltinį.

Lietuvos istorija teikia įvairių išimties ir normalybės santykio pavyzdžių. 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas Lietuvoje yra istorikų nuodugniai išnagrinėtas. Mažiau žinomas 1918 m. diktatūros projektas, kuriuo vis dėlto nebuvo įtvirtinta išimtis (diktatūra). Buvo nueita „normalios“ demokratinės procedūros keliu. 1918 metų gruodžio pabaigoje Lietuvos teritorijos dalį užėmus bolševikams ir šalyje nesant aukščiausių pareigūnų – Vyriausybės vadovo Augustino Voldemaro ir Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumo pirmininko Smetonos (Berlyne, vėliau Paryžiaus taikos konferencijoje jie bandė užsitikrinti paramą Lietuvos kovai prieš lenkus ir bolševikus), Lietuvos Valstybės Taryba į diktatorių išskėlė ką tik iš Sovietų Rusijos sugrįžusį socialistą Sleževičių. Jis diktatoriaus įgaliojimų atsisakė, tačiau sutiko vadovauti koalicinei vyriausybei.^{104, 105}

Dar Antikoje be jokio teisinio pagrindo valdantys *tironai* buvo skiriami nuo didelių, beveik absoliučius (bet laikinus), įgaliojimus turinčių pareigūnų, pvz., Romos *diktatorių*. Provokacinės NRx atstovų pažiūros išryškina tam tikras šiuolaikinių demokratinų santvarkų problemas, tačiau **NRx terpėje kol kas nepasirodė originalių scenarijų, pagal kuriuos būtų įvesta ir legalizuota didelių įgaliojimus turinčio „monarcho“ valdžia.**

8. Nauja yra pamiršta sena: technokratija

JAV istorijos kontekste nemažai NRx idėjų primena XX a. pirmos pusės *technokratų* projektus¹⁰⁶. Šokiruojančios Trampo užuominos apie Kanados ir Grenlandijos prijungimą prie JAV, Panamos kanalo zonos reokupaciją tėra XX a. trečiajame-ketvirtajame dešimtmėčiais Amerikoje populiarių vadinamojo *technokratinio judėjimo* projektų atgarsiai. **Technokratai, tuo metu susibūrę į organizaciją *Technocracy Inc.*¹⁰⁷, siūlė sujungti Kanadą, Grenlandiją, Meksiką, JAV ir kai kurias Centrinės Amerikos dalis į vieną darinį, pavadintą *Technatu* (angl. *Technate*). Jis turėjo būti valdomas inžinierių ir specialistų¹⁰⁸, nepaisant nacionalinių sienų ir politinio susiskaldymo¹⁰⁹.**

¹⁰⁴ Tamošaitis, M. (n. d.) Atsisakęs būti Lietuvos diktatoriumi. Politikas Mykolas Sleževičius. Prieiga per internetą:

<https://www.patogupirkti.lt/media/catalog/product/m/y/mykolas-slezevicius.pdf>

¹⁰⁵ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Mykolas Sleževičiaus vadovaujama Vyriausybė 1918–1919. Prieiga per internetą:

<https://www.vle.lt/straipsnis/mykolas-slezeviciaus-vadovaujama-vyriausybe-1918-1919/>

¹⁰⁶ White, J. (2025 m. vasario 18 d.). How Trump and the new right came to 'own' the future – while apparently exploiting the past. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/feb/18/donald-trump-new-right-centre-left-technocratic>

¹⁰⁷ About Technocracy. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://technocracyinc.org/about-technocracy/>

¹⁰⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Technokratija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/technokratija/>

¹⁰⁹ Townley, D. (2025 m. kovo 21 d.). A 1930s movement wanted to merge the US, Canada and Greenland. Here's why it has modern resonances. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/a-1930s-movement-wanted-to-merge-the-us-canada-and-greenland-heres-why-it-has-modern-resonances-252587>



Iki šiol gyvuojantis Technokratų sąjūdis taip apibrėžia savo principus: technokratija – terminas, atsiradęs XX a. pradžioje, žymi revoliucinį valdymo ir visuomenės organizavimo sampratos pokytį. Įsitikinę, kad technologijų ir mokslinių principų pažanga gali pateikti efektyvesnę ir teisingesnę alternatyvą tradicinėms politinėms sistemoms, technokratijos šalininkai agituoja už ekspertų, o ne išrinktų pareigūnų valdomą vyriausybę. Ši ideologija teigia, kad dėl šiuolaikinės industrinės visuomenės sudėtingumo būtinas inžinerijos, mokslo sričių ir išteklių administravimo specialistų valdymas. Pagrindinė technokratijos prielaida yra ta, kad, taikant mokslinius principus visuomenės funkcijoms administruoti, galima pasiekti optimalaus efektyvumo ir teisingumo būseną. Pagal šią sistemą dėmesys perkeliamas nuo politinių manevrų ir partinių interesų į empirinį išteklių ir gamybos valdymą. Technokratijos rėmėjai įsivaizduoja visuomenę, kurioje sprendimų priėmimas grindžiamas duomenimis ir sistetine analize, o ne ideologiniu šališkumu ar ypatingais interesais. Pagal šį požiūrį teigiama, kad, pasitelkus technokratų – specialistų, gerai išmanančių techninius ir ekonominius visuomenės aspektus – patirtį, galima išspręsti šiuolaikines politines struktūras kamuojančias nepritekliaus, nelygybės ir neefektyvumo problemas. Iš esmės teigiama, kad valdymo ateitis priklauso ne nuo politikų, o nuo kvalifikuotų specialistų, kurie gali išnaudoti visą mokslinių žinių potencialą teisingesnei ir geriau organizuotai visuomenei kurti¹¹¹.



Technokratijos judėjimo ištakas galima sieti su amerikiečių inžinieriaus Fredericko W. Tayloro 18 ir 19 amžių sandūroje sukurta mokslinio valdymo koncepcija. Kai kurie to meto autoriai teigė, kad verslininkai nesugeba reformuoti savo pramonės šakų visuomenės labui ir kad pramonės kontrolė turėtų būti perduota inžinieriams. 1932 m. Niujorke buvo įkurtas Technokratijos komitetas, kurio vadovas buvo inžinierius Walteris Rautenstrauchas, o

¹¹⁰ Technocracy Inc. Open Source Information. (2011). Prieiga per internetą:

<https://technocracytechnatepicturearchive.blogspot.com/2011/06/technocracy-illustrations-artwork-and.html>

¹¹¹ About Technocracy. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://technocracyinc.org/about-technocracy/>

¹¹² Creative Commons (CC). (n. d.) prieiga per internetą: [https://technocracy.fandom.com/wiki/Monad_\(Technocracy\)](https://technocracy.fandom.com/wiki/Monad_(Technocracy))

idėjinis lyderis – kitas inžinieriaus Howardas Scottas. Pastarasis paskelbė, kad technologiškai sukurta gausa paneigia visas ankstesnes ekonomines koncepcijas, pagrįstas stygiumi. Komitetas per metus skilo į Kontinentinį technokratijos komitetą, kuris iki 1936-ųjų išsisėmė, ir Scotto vadovaujamą *Technocracy Inc.* Technokratinės organizacijos kūrėsi visose JAV ir Vakarų Kanadoje, tačiau technokratijos judėjimą ribojo negebėjimas sukurti politiškai perspektyvių pokyčių programų. Todėl technokratija neatsilaikė prieš Rooseveltto Naujojo kurso šalininkus. Scotto organizacija po 1940 m. patyrė nuosmukį, tačiau išsilaikė¹¹³.

Technokratai įsivaizdavo valstybę (šiuo atveju Šiaurės Amerikos Technatą, ŠAT) kaip korporaciją, kurios vyriausybė formuojama nepolitiniu būdu. Įvairių sričių ekspertai rinktų Kontinentinę valdybą, kuri išrinktų Kontinentinį direktorių.

Projektuodami ŠAT administraciją technokratijos vizionieriai braižė gana paprastą schemą, kuri vizualiai nelabai skiriasi nuo dabar įprasto verslo organizacijų struktūrų vaizdavimo. Pagal ją visam ŠAT vadovautų kontinentinis direktorius. Jis pirmininkautų jį išrinkusiai Kontinentinei valdybai, o šiai būtų pavaldi teritorijų taryba ir keturios ypatingosios struktūros:

- ginkluotųjų pajėgų,
- kontinentinių tyrimų,
- socialinių reikalų,
- užsienio reikalų.

Kontinentinė valdyba taip pat koordinuotų funkcinių struktūrų veiklą. Funkcinės struktūros skirstomos į pramonės (pvz., metalo, tekstilės, statybos, žemės ūkio) ir paslaugų (pvz., švietimo, sveikatos apsaugos, transporto). Be to, funkcinės struktūros bendradarbiautų su ypatingąja kontinentinių tyrimų struktūra.

ŠAT būtų suskirstytas teritoriniais vienetais. Juos kontroliuotų teritorijų taryba ir jos padaliniai. Kadangi technokratinė santvarka nenumato politinių partijų ir apskritai politikos, teritorijas valdytų policija (ginkluotųjų pajėgų struktūra) ir socialinių reikalų reguliavimo organai.

Politikos istorikų nuomone, technokratų ideologiją sunku apibūdinti. Esą ji antikapitalistinė ir antidemokratinė, bet ne nacionalinė fašistinė. Ideologija antivyriausybė, bet ne libertarinė. Ji propagavo radikalią socialinės ir ekonominės lygybės formą, bet nebuvo marksistinė.

1963 m. kalbėdamas amerikiečių auditorijai *Technocracy, Inc.* įkūrėjas ir vadovas Scottas pareiškė: „kalbant apie technokratijos idėjas, mes esame tokie krašutiniai kairieji, kad komunizmas atrodo buržuazinis“.¹¹⁴

Kol kitos politinės partijos ir protesto grupės skelbė planus grąžinti žmones į darbą, technokratų atsakas Didžiosios depresijos laikotarpiu ir po jo buvo toks: net nesivarginkite, pasaulis pasikeitė ir mašinų sunaikintos darbo vietos nebebus atkurtos¹¹⁵.

¹¹³ Britannica. (2025). Technocracy. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/topic/technocracy>

¹¹⁴ Basen, I. (2021 m. birželio 28 d.). In science we trust. Prieiga per internetą: <https://newsinteractives.cbc.ca/longform/technocracy-incorporated-elon-musk/>

¹¹⁵ Ten pat.

Technokratai siekė reguliuoti vartojimą ir gamybą remdamiesi energijos vartojimo efektyvumu, o ne rinkos dėsniais. Taip pat jie tikėjo, kad mechanizacija ir automatizavimas gali gerokai sumažinti žmonių darbo jėgos poreikį, sutrumpinti darbo valandas išlaikant darbo našumą. Prekės ir paslaugos turėtų būti paskirstomos remiantis moksliniais poreikio ir tvarumo skaičiavimais.

Politikos istorikas Dafyddas Townley pastebi: nors ketvirtojo dešimtmečio pradžioje judėjimas sparčiai augo, jis gana greitai prarado pagreitį to paties dešimtmečio antrojoje pusėje. Technokratijos kritikai baiminosi, kad nerenkamų ekspertų vyriausybė atvestų prie autoritarinio valdymo, o sprendimai būtų priimami vienašališkai¹¹⁶.

1940 m., Antrojo pasaulinio karo metu, *Technocracy, Inc.* veikla buvo uždrausta Kanadoje, nes manyta, kad organizacija gali užsiimti ardomąja veikla, nukreipta prieš Kanados dalyvavimą kare (tarp kitų tuo metu uždraustų organizacijų – Jehovos liudytojai ir Komunistų partija). 1943 m. draudimas technokratams veikti panaikintas¹¹⁷.

Dėl priklausymo technokratų sąjungai 1940 m. Kanadoje teistas ir vėliau į Pietų Afriką emigravęs politinis veikėjas, *Technocracy, Inc.* Kanados atšakos vadovas Joshua Haldemanas – Elono Musko senelis iš motinos pusės. Pastarasis liko ištikimas giminės tradicijai: 2019 m. socialiniame tinkle *Twitter* (dabar X) jis parašė spartinę kosminę programą *Starship* plėtrą, kad įvestų technokratiją Marse.^{118, 119}

Vis dėlto, pasak Townley, tarp dabartinės JAV Vyriausybės politikos ir technokratų vizijų yra keletas reikšmingų skirtumų. Musko įmonės klesti dėl konkurencingumo ir privačios nuosavybės, o ne dėl centralizuoto, ekspertų vadovaujamo planavimo. Be to, technokratai numatė pinigų, darbo užmokesčio ir tradicinių prekybos formų panaikinimą, o Trumpo administracija akivaizdžiai to neketina daryti¹²⁰.

Šiais laikais pastebimos panašios darbo vietų nykimo tendencijos, kurias fiksavo technokratai tarp dviejų pasaulinių karų. Remiantis 2019 m. Jungtinės Karalystės tyrimų grupės *Oxford Economics* ataskaita, nuo 2000 m. visame pasaulyje darbo vietų dėl robotizacijos neteko apie 1,7 mln. žmonių. Silicio slėnio verslininkas Andrew Yangas, 2020 m. siekęs tapti Demokratų partijos kandidatu JAV prezidento rinkimuose, pareiškė, kad žmonija patiria didžiausias ekonomines ir technologines permainas istorijoje ir kad valstybė turėtų padėti milijonams amerikiečių išgyventi šį laikotarpį. Yangas siūlė garantuoti amerikiečiams 1 000 JAV dolerių per mėnesį visuotines bazines pajamas. Tokia idėja pastaraisiais metais sulaukė didelio populiarumo tarp Silicio slėnio inžinierių ir verslininkų – net ir tarp tų, kurie linkę priešintis bet kokiam valstybės vaidmens didėjimui¹²¹.

¹¹⁶ Žr. 109 šaltinį.

¹¹⁷ Argyle, R. (2018 m. sausio 1 d.). The Last Utopians. Prieiga per internetą: <https://www.canadashistory.ca/explore/politics-law/the-last-utopians>

¹¹⁸ Žr. 114 šaltinį.

¹¹⁹ Gorman, S., Roulette, J. (2025 m. gegužės 30 d.). Musk aiming to send uncrewed Starship to Mars by end of 2026. Prieiga per internetą: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/musk-aiming-send-uncrewed-starship-mars-by-end-2026-2025-05-30/>

¹²⁰ Žr. 109 šaltinį.

¹²¹ Žr. 114 šaltinį.

Nesileidžiant į gilesnę istorinę analizę, galima teigti, kad JAV technokratų sąjūdis kilo kaip neva racionalus atsakas į Didžiąją depresiją. Nuosekliu ir gana katastrofišku technokratiškos ekonomikos valdymo principų įgyvendinimu galima laikyti Sovietų Sąjungos planinę ekonomiką¹²².

9. JAV ir Britų imperijos konfrontacija: karo su Kanada planai

Prieš inauguraciją 2025 m. sausį apie JAV ekspansinius planus kalbėjęs Trumpas teigė, kad Grenlandijos ir Panamos kanalo zonos aneksavimui jis galėtų panaudoti karinę jėgą, bet Kanada būtų spaudžiama prisijungti ekonominėmis priemonėmis¹²³.

Verta prisiminti, kad tarp dviejų pasaulinių karų JAV viena iš galimų priešininkų laikė Britų imperiją. **Buvo parengtas karo tarp Amerikos ir Didžiosios Britanijos planas**, vadinamasis „Raudonasis karo planas“ (angl. *War Plan Red*). Pagal jį karo veiksmai būtų vykę ir Kanadoje¹²⁴.

Nors Pirmajame pasauliniame kare JAV ir Didžioji Britanija buvo sąjungininkės, po karo santykiai liko įtempti – iš dalies dėl didžiulės britų karo skolos Amerikai. Padėtį apsunkino tai, kad Didžiosios Britanijos karališkasis laivynas tapo jūrų supergalybe, o Amerikoje karo laivų statyba vyko vangiai¹²⁵.

„Raudonasis karo planas“ pradėtas rengti 1925 m., išplėtotas 1927 m., atnaujintas 1935 m., išslaptintas 1974 m.¹²⁶ Galimo JAV karo su britais prielaida buvo varžybos karinių laivynų plėtros srityje 1921–1927 m. ir vėliau^{127, 128}. Jungtinės Valstijos nesijautė saugios, nors 1935 m. JAV, Jungtinė Karalystė ir Prancūzija pasirašė sutartį, ribojančią kiekvienos valstybės laivyno dydį bei ginkluotę¹²⁹.

Karo su Kanada prielaidos: kilus konfliktui tarp JAV ir Didžiosios Britanijos, Kanada gali stoti britų pusėn. Bent jau karo plane, ignoruodamos tarptautines sutartis, JAV numatė galimybę panaudoti cheminį ginklą¹³⁰.

Iki 1935 m. JAV slapta organizavo didžiulius karinius manevrus Niujorko valstijoje. Dalyvavo per 25 tūkst. karių, 15 tūkst. buvo rezerve. Be to, išaiškėjo, kad JAV ketina statyti tris karinius aerodromus pasienyje su Kanada. Prezidentas Rooseveltas, tikėtina, diplomatiniais sumetimais, sukritikavo savo šalies kariškius dėl rengimosi karui ir patikino, kad JAV laikysis sienų sutarčių su Kanada. Tuometinis Kanados premjeras susilaikė nuo komentarų¹³¹.

¹²² Visuotinė lietuvių enciklopedija. Planas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/planavimas/>

¹²³ Doyle, K., Hillyard, V. (2025 m. sausio 7 d.). Trump suggests he could use military force to acquire Panama Canal and Greenland and 'economic force' to annex Canada. Prieiga per internetą: <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-suggests-use-military-force-acquire-panama-canal-greenland-econo-rcna186610>

¹²⁴ Oliver, K. (2025 m. vasario 10 d.). How the U.S. planned to annex Canada if victorious in a larger war with Britain. Prieiga per internetą: <https://nationalpost.com/news/canada/war-plan-red-us-canada-britain>

¹²⁵ Ten pat.

¹²⁶ Why did the US have a plan for the event of war against Britain in the 1920s? (n. d.). Prieiga per internetą: <https://history.stackexchange.com/questions/38402/why-did-the-us-have-a-plan-for-the-event-of-war-against-britain-in-the-1920s>

¹²⁷ The Washington Naval Conference, 1921–1922. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/naval-conference>

¹²⁸ The Geneva Naval Conference, 1927. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/geneva>

¹²⁹ London Naval Conference. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/event/London-Naval-Conference>

¹³⁰ Žr. 124 šaltinį.

¹³¹ Bailey, P. (2018 m. rugsėjo 2 d.). America's plan to wage war on Canada in the 1930s. Prieiga per internetą: <https://troymedia.com/lifestyle/america-plan-war-canada-1930s/>

Istorikų teigimu, „Raudonojo karo plano“ svarba sumenko dėl augančios Japonijos grėsmės. Karui su šia valstybe JAV buvo parengusios „Oranžinį karo planą“. ¹³²

10. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Pagal 2025 m. *The Economist* publikuotą pasaulio valstybių demokratijos indeksą – iš visų Lietuvos demokratiškumo rodiklių geriausiai vertinami būtent rinkimai ir pliuralizmas (10 balų). Šalies rinkimai šiuo metu lygintini su Norvegija, Islandija, Suomija, Danija, Airija, Liuksemburgu, Kanada, Estija, Latvija, Lenkija ir keletu kitų valstybių.

Lietuvos tyrėjų sudarytas 2024 m. *demokratijos tvarumo barometras* liudija, kad per trejus metus nuo projekto pradžios Lietuvoje didėja demokratijos palaikymas, nors šioj tokį nerimą kelia atsparumo Rytų propagandai rodikliai, pvz., sumenkęs (nors ir nedaug) pasitikėjimas NATO. Žvelgiant globaliai, demokratiinių valstybių mažėja, o ten, kur demokratija išsilaiko, susiduriama su įvairiais politinių laisvių ir teisių sunkumais.

Teorinėse diskusijose Lietuvoje svarstant pamatinius demokratijos esmės klausimus nevengiama provokuojančių teiginių, pvz., kad demokratija tėra širma net ir JAV, taip pat, kad Jungtinėse Valstijose ir Europos Sąjungoje pažeista įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisinės valdžių pusiausvyra, nes įsigali „biurokratūra“. Tokius tiesmukus apibendrinimus gali paneigti, pvz., Europos Komisijos vykdoma kova su „biurokratūra“ siekiant padidinti Europos įmonių konkurencingumą (programa „Omnibus“). O JAV vyrauja ne vien Trumpo šalininkai – 2025 m. lapkritį Niujorko meru išrinktas kairiųjų pažiūrų Mamdanis, Demokratų partijos atstovas.

Tam tikru mastu juntamą pesimistinį požiūrį į demokratijos būklę (ypač JAV) lemia žiniasklaidos įtaiga, dėl kurios paviršiniai, sensacingi dalykai laikomi institucijų griūties ženklais. Tokius požiūrius patartina vertinti kaip diskutantų provokacijas siekiant pakurstyti polemiką.

Lietuvoje atkreiptas dėmesys į vadinamąją *tamsiąją apšvietą*, turinčią sekėjų tarp Silicio slėnio magnatų, kurie daro poveikį ir Trumpui. **Jo aplinkai būdingas savotiškas „pacifizmas“, kuris neakcentuoja tarptautinių santykių teisingumo, o veikia vertina taiką kaip būtiną globalaus verslo sąlygą.**

Vertinant „Amerikos paleidimo iš naujo“ šūkius pravartu atminti, kad nauja tėra gerai pamiršta sena – naujausi iš Silicio slėnio atplaukiantys projektai panašūs į technokratų sąjūdžio idėjas, sklandžiusias JAV per Didžiąją depresiją.

¹³² Oliver, K. (2025 m. vasario 10 d.). How the U.S. planned to annex Canada if victorious in a larger war with Britain. Prieiga per internetą: <https://nationalpost.com/news/canada/war-plan-red-us-canada-britain>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

Akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

- Kadangi teorinės diskusijos dėl demokratijos ateities glaudžiai susijusios su kasdienine politine veikla, tokiose diskusijose būtina skatinti aiškų pamatinės problematikos atskyrimą nuo politikos aktualijų.
- Akcentuotina diskusijų lietuviškoji dedamoji, pvz. Lietuvos istorijos teikiami įvairūs išimties ir normalybės santykio pavyzdžiai, kaip antai 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas ir 1918 m. diktatūros projektas, kuriuo vis dėlto nebuvo įtvirtintos išimtinės sąlygos (diktatūra).